

MANUEL RIBAS I PIERA
SEMBLANÇA BIOGRÀFICA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ DE CIÈNCIES I TECNOLOGIA
BARCELONA, 2020

Manuel Ribas i Piera

Semblança biogràfica

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES, LXXV

Manuel Ribas i Piera
Semblança biogràfica

JOAN ANTONI SOLANS I HUGUET

BARCELONA
2020

Solans i Huguet, Joan Antoni, 1941-2019 autor

Manuel Ribas i Piera : semblança biogràfica. — Primera edició. — (Semblances biogràfiques ; 75)

A la coberta: Institut d'Estudis Catalans, Secció de Ciències i Tecnologia. — Bibliografia

ISBN 9788499655093

I. Institut d'Estudis Catalans. Secció de Ciències i Tecnologia II. Títol

III. Col·lecció: Semblances biogràfiques ; 75

1. Ribas i Piera, Manuel, 1925-2013 2. Arquitectes — Catalunya — Biografia

929Ribas i Piera, Manuel

© Hereus de Joan Antoni Solans i Huguet

© 2020, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: gener del 2020

Elaboració: Gabinet de la Presidència

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Compost per la Unitat de Producció del Servei Editorial de l'IEC

Imprès a Service Point FMI, SA

ISBN: 978-84-9965-509-3

Dipòsit Legal: B 1264-2020

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

La Presidència de l'Institut d'Estudis Catalans va encarregar a Joan Antoni Solans i Huguet, arquitecte i membre de la Secció de Ciències i Tecnologia de l'IEC, la semblança biogràfica de Manuel Ribas i Piera, membre de la mateixa Secció i també arquitecte, el dia 5 de desembre de 2017. El doctor Solans havia demanat un temps extra per poder confrontar amb una de les filles del doctor Manuel Ribas i Piera algunes de les informacions que apareixien en el text que tenia preparat a final de 2018.

Finalment, va lliurar al Gabinet de la Presidència el text revisat i definitiu el mes de març de 2019, i tenia programada l'exposició oral en la sessió plenària de l'IEC el 16 de novembre de 2019.

Un accident fortuït i desgraciat va llevar la vida al doctor Joan Antoni Solans el dia 2 de setembre de 2019. No va poder, doncs, fer la presentació oral en la sessió plenària de l'IEC.

Tampoc no va poder revisar les proves de la publicació que teniu a les mans. Esperem haver estat encertats en la resolució d'alguns dubtes, molt pocs, que hem aplicat a l'original.

Serveixi aquesta publicació per a honorar la seva memòria.

ELS ANYS D'APRENTATGE

Manuel Ribas i Piera, arquitecte, neix el 16 de maig de l'any 1925 en el si d'una família catalana benestant. El pare, Josep Maria Ribas i Casas (Barcelona, 1899 - Montornès del Vallès, 1959), també fou arquitecte i la mare estava relacionada amb una de les famílies que havien creat l'empresa Foment d'Obres i Construccions. El tall de la guerra en els estudis de batxillerat, agreujat pel tancament de l'escola dels jesuïtes de Casp, on cursava aquests estudis, marcarà la seva personalitat, així com la de les seves dues germanes. Una amenaça sobre el pare, pel fet de ser arquitecte de les caixes d'estalvi i del Banc d'Espanya a Catalunya, explicarà l'exili de dos anys a Suïssa i a Itàlia, passat amb força angúnies i estretors. Cal retènnir aquestes vivències de joventut a Itàlia, perquè no sols explicaran el seu bon coneixement de la llengua italiana, sinó que, al meu entendre, li conferiran un plantejament completament propi en la seva arquitectura respecte de la d'altres arquitectes de la mateixa generació.

Al retorn de la família a Barcelona, acaba els estudis de batxiller als jesuïtes de Sant Ignasi i arriba el moment de decidir a què es vol dedicar. L'estat del país, tant pel que fa a la situació de desfeta total com a la supressió de la catalanitat, explicarà el seu compromís, com el de les seves dues germanes, Montserrat i Carme, per implicar-se activament en la reconstrucció social i cultural. En tots ells hi actuen forts motius de caràcter religiós, que en el cas de Manuel el portaran a comprometre's més endavant amb el moviment internacional catòlic per a assumptes intel·lectuals i culturals Pax Romana, o més específicament a Catalunya, amb Cristians pel Socialisme.

La manca de claredat sobre les sortides professionals explica que cursés les carreres universitàries de dret i arquitectura. En acabar arquitectura, el pare li recomanà que s'especialitzés en urbanisme, i va assistir a un curs a l'escola d'urbanisme que havia creat l'arquitecte francès Gaston Bardet: l'Institut Internacional i Superior d'Urbanisme Aplicat de Brussel·les. El pare, de resultes del seu pas per l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929, com a arquitecte del Palau de l'Agricultura i del Pavelló de la Caixa d'Estalvis (actualment la seu de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya), hauria tractat amb Bardet, encarregat de l'Exposició Internacional de París de 1937, quan visità Barcelona per entrevistar-se amb els que havien treballat per a l'exposició de Barcelona.

Bardet, als estudis d'arquitectura per a l'urbanisme, hi incorporà els aspectes econòmics i socials i els problemes de composició urbana i ecològics. Bardet introduí nous mètodes d'anàlisi de les estructures socials i exposà noves teories sobre la ciutat i la regió, algunes junt amb Marcel Poëte i altres traslladades de les teories sobre la ciutat regió dels anglesos i escocesos, particularment de Patrick Geddes. Geddes compartia amb John Ruskin la creença que el progrés social i la forma espacial estan íntimament relacionats. Quan es millora la forma espacial de les ciutats, es millora automàticament l'estructura social.

Bardet, a més, amb Louis-Joseph Lebret (l'inspirador de l'encíclica *Populorum progressio*) funda l'associació Economia i Humanisme, que prendrà un paper central en la recuperació de la França devastada per la segona gran guerra. Lebret és, junt amb François Perroux, l'iniciador d'una concepció i d'una pràctica noves en l'ordenació del territori. Ambdós es troben a l'origen del concepte d'*economia humana*, que cerca «el desenvolupament de tot l'home i de tots els homes».

Les preocupacions de Gaston Bardet pels problemes espirituals, socials, econòmics i ecològics a l'hora d'afrontar la qüestió urbana foren avançades pel seu temps, i foren unes preocupacions que Manuel Ribas incorporà també en la seva aproximació a l'urbanisme. Les publicacions d'urbanisme de Bardet, anteriors a les de la seva posterior «fugida espiritual», estaven totes elles en els prestatges del despatx de Ribas quan hi vaig treballar, l'any 1962.

És una aproximació a l'urbanisme que introduirà en el Curs d'Iniciació a l'Urbanisme de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura (dins del pla d'estudis de 1960), que s'impartia en l'anomenat Curs d'Iniciació a l'Arquitectura, després d'un primer curs comú de ciències a la universitat. Per desenvolupar el curs, invitava professors com Jordi Nadal, Jacint Ros Hombravella, Lluís Carreño, Ernest Lluch, Eduardo Mangada, Xavier Folch i Armand Sàez, perquè tractessin de demografia, història, sociologia, economia i política, i els estudiants tinguessin un enfocament més comprensiu del problema urbà que l'habitual i purament arquitectònic que fins aquell moment es difonia a l'escola d'arquitectura.

EL GRUP R

Acabada la carrera, Manuel Ribas s'inscriu en el moviment arquitectònic català anomenat Grup R, de reforma i de revisió de l'arquitectura oficial, que prescrivia emprar en els projectes l'anomenat *estil històric espanyol*, una mena d'heretisme arquitectònic (l'estil de Juan de Herrera, l'arquitecte d'El Escorial), això sí, fet de pedra artificial, però amb columnes, frontons i coronació de les cornises amb pinacles, que el règim franquista pretenia imposar des de la Dirección General de Arquitectura que encapçalava Pedro Muguruza Otaño. Era l'arquitectura que havia de visualitzar la recuperació de l'imperi. En canvi, la voluntat del nou grup era recuperar el moviment d'avantguarda d'abans de la guerra, el GATCPAC, que havia lluitat per la introducció de l'arquitectura contemporània.

El moviment impulsat pels joves de la quinta de Ribas, com Oriol Bohigas o Josep Maria Martorell, pretenia incorporar els arquitectes catalans consagrats, com Josep Antoni Coderch, Josep Maria Sostres, Antoni de Moragas, Josep Pratmarsó, Francisco Juan Barba Corsini, Joaquim Gili i Francesc Bassó, a qui la imposició estilística els semblava completament fora de lloc i moment. El Grup R es nodria tant del racionalisme i els corrents d'avantguarda internacionals com de la influència de diversos estils desenvolupats anteriorment a Catalunya, com el Modernisme i el Noucentisme, amb un especial èmfasi en el caràcter mediterrani de l'arquitectura popular catalana. El Grup R organitzà exposicions, concursos i conferències i entroncà amb els moviments artístics d'avantguarda d'aquell moment del grup d'artistes del Dau al Set (Arnau Puig, Joan Brossa, Joan Ponç, Antoni Tàpies, Joan-Josep Tharrats, etcètera).

Alguns pretenen fer concordant aquest moviment amb l'arquitectura que es farà després als anys seixanta i setanta, anomenada per Oriol Bohigas «de l'escola de Barcelona». Amb independència de si va existir aquesta escola o no, el cert és que l'obra arquitectònica de Manuel Ribas i Piera pren un tarannà completament diferent al dels edificis que s'enquadren dins d'aquest corrent.

LA FORMACIÓ D'UNA FAMÍLIA

Manuel Ribas es casà l'any 1953 amb Anna Maria Seix Perearnau, filla d'un dels propietaris de l'Editorial Seix i Barral. El matrimoni tingué cinc fills: quatre noies, de les quals dues han seguit la pràctica de l'arquitectura, Carme i Anna; una altra, de la filologia catalana i la pedagogia, Teresa, i una altra, Isabel, que és biòloga i pràctica en les ciències socials i la política, i un noi, Josep, que té importants responsabilitats dins de l'Administració pública com a sub-director general d'Universitats (fotografia 1). És una família emplaçada a l'entorn de la plaça de l'església dels Josepets, amb un estol de fills que ha donat lloc a deu nets.

FOTOGRAFIA I

ELS INICIS EN EL TREBALL URBANÍSTIC

Manuel Ribas oposità i guanyà una plaça al Servei d'Extensió i Reforma de l'Ajuntament de Barcelona. Entrà al mateix moment que Xavier Subias i Fages. Quan feia poc temps que hi era, fou cridat per Manuel Baldrich per anar a la Comissió Superior d'Ordenació Provincial de la Diputació de Barcelona. Va col·laborar en els plans urbanístics de Baldrich per a Vilanova i la Geltrú, Terrassa, Mataró, Sabadell, Igualada, Sitges, Vic i Manresa. Eren uns plans fets sobre una topografia molt deficient, normalment la històrica de què disposaven els municipis, enquadrada pels pocs fulls a escala 1:25.000 del servei cartogràfic de la República i l'anàlisi de la situació feta amb les fotos aèries del vol americà de 1956. Es tractava d'uns plans de zona en forma d'ameba sense cap mena de precisió d'ordenació interior, i normes semblants a les del Pla Comarcal de 1953 de Barcelona. Aquests documents aprovats per l'organisme redactor presentaven una certa preocupació per inscriure rondes o xarxes arterials. Ribas, durant aquesta fase, a més de preparar la informació d'aquells plans, fou el redactor d'unes ordenances completes per a un futur pla provincial, que mai no es va arribar a redactar i aprovar, malgrat haver completat els seus plànols d'informació. Aquelles normes s'aprovaren i publicaren l'any 1963. Encara que estaven redactades amb rigor, mancaven d'un plànol que precisés on s'havien d'aplicar, i per això foren objecte de perversa utilització per alguns ajuntaments: els resultats encara són avui ben visibles en alguns nuclis urbans, amb edificacions entre mitgeres que no es corresponen amb la resta d'edificacions del lloc on s'emplacen, però que es van justificar perquè provenien de les normes del pla provincial.

D'ENCARREGAT DE LA CÀTEDRA D'URBANISME A CATEDRÀTIC DE L'ESCOLA TÈCNICA SUPERIOR D'ARQUITECTURA

Ribas es va vincular a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura des del febrer de 1956, data en què va guanyar les oposicions a professor auxiliar de l'Àrea de Projectes i Composició. Després de la jubilació, el 1959, d'Amadeu Llopart, el 1960, el nou director de l'escola, Robert Terradas i Via, va cridar Manuel Ribas i Xavier Subias perquè, mentre no sortissin a concurs les places per a la càtedra d'urbanisme, s'encarreguessin de donar les classes d'urbanisme I i II. En el fons es tractava també d'enterrar l'urbanisme de places i seccions de carrer, del Camillo Sitte (1843-1903) que explicava Llopart a partir del llibre de l'austriac traduït al castellà l'any 1926 com *El arte de construir las ciudades* (l'original en alemany era de 1889).

Cal recordar que, en aquell moment i per efecte de l'autarquia econòmica, pocs llibres entraven i encara menys es traduïen. També els desplaçaments a l'exterior eren pocs, per les dificultats de conversió d'una moneda sense canvi oficial en el mercat obert. No serà fins a mitjans dels seixanta, i per efecte de l'estabilització econòmica de 1960, que el país començarà a obrir-se a l'exterior. Per aquesta raó, les classes que es donaven partien dels coneixements elaborats en la pràctica personal o dins de les administracions urbanístiques. En el cas de Ribas, a la Comissió Provincial, que ja no era la mateixa perquè havia estat alterada pels efectes de la Llei del sòl de 1956; l'any 1959 s'estructuraran les comissions d'urbanisme provincials de manera ben diferent, ja que se les farà dependre del Ministerio de la Vivienda de Madrid. Baldrich, d'altra banda, morirà l'any següent i en els aspectes jurídics i administratius prendran el comandament de l'organisme els funcionaris del Ministerio.

L'Editorial Gustavo Gili no començarà a editar la seva col·lecció de llibres sobre arquitectura i urbanisme fins al 1966 i els llibres de Kevin Lynch (*Site planning*, *The image of the city* i *Good city form*) o de F. Stuart Chapin, Jr. (*Urban land use planning*), que constituïran, junt amb els treballs de la revista italiana *Casabella Continuità*, la base de molts dels textos d'ensenyament de l'urbanisme d'aquell moment, no seran d'ús comú a casa nostra fins a mitjans dels seixanta o inicis dels setanta. Una altra de les obres de referència que Manuel Ribas tractarà en els seus cursos serà el llibre de Françoise Choay *L'urbanisme, utopies et réalités*, publicat el 1965 per les Éditions du Seuil. Més tard incorporarà les crítiques que la periodista Jane Jacobs fa a l'urbanisme acadèmic en el seu llibre aparegut el 1961: *The death and life of great American cities*, que no es traduirà al castellà per l'editorial Península fins al 1967 i que tingué, com a tot el món, un impacte bàrbar en l'ensenyament de l'urbanisme, i en especial sobre els joves arquitectes que més endavant es dedicaran a l'*advocacy planning* prop dels diferents moviments veïnals.

És curiosa la divergència d'enfocaments que en aquell moment es dona entre els cursos de Subias i els de Manuel Ribas. Els primers es dedicaven més a l'anàlisi de les trames urbanes, al tema de la gran actuació residencial i, més endavant, a partir de la publicació de l'informe Buchanan, *Traffic in towns*, als aspectes del trànsit relacionats amb les densitats i les edificabilitats; mentre que els cursos de Manuel Ribas es relacionaven amb els problemes de les estructures territorials, amb especial èmfasi en la ciutat territori, i el seu reflex a Catalunya; els problemes de la formació de les perifèries suburbanes, i els aspectes de l'enfocament urbanístic en relació amb l'evolució històrica i els altres elements de caràcter cultural, amb especial atenció al problema català. Aquest equilibri canviarà radicalment quan Manuel de Solà-Morales Rubió torni de Harvard, i sobretot quan guanyi la càtedra que era prevista inicialment per a Subias i creï, el 1968, el Laboratori d'Urbanisme de Barcelona (LUB).

EL DILEMA ENTRE ARQUITECTURA I URBANISME

Manuel Ribas mai no es va dedicar exclusivament a l'urbanisme, i alguns, com Manuel de Solà-Morales, cregueren que això no li permeté prendre el paper central que en el moment del canvi democràtic i de la restitució de la Generalitat hauria d'haver tingut. El cert és que la prematura mort del seu pare provocà que es trobés amb un despatx d'arquitectura obert i en funcionament, que havia de fer seguir, inclús per acabar algunes obres del pare que es trobaven en construcció, com era el cas de les esglésies del Port, de Vilassar de Mar o de Sant Antoni Maria Claret, a Vic. D'altra banda, l'estima especial que tenia per la professió i el potencial que atresorava per conferir a la seva arquitectura una empremta especial i innovadora expliquen que mai no pensés a deixar la pràctica liberal de l'arquitectura. Això tindrà una altra derivada en l'aspecte urbanístic: el planejament general que redactarà no el podrà protegir perquè mantingui les seves directrius des de dins de l'Administració o les de l'Administració que el contractà per elaborar-lo. Excepte en el sector nord de l'eixample del pla de Múrcia, no farà mai la gestió dels àmbits clau dels seus plans, que li hauria permès assegurar que se seguissin els aspectes centrals dels quals depenia el màxim efecte. Això explica que, sense possibilitats d'impedir-ho, moltes corporacions, poc temps després de l'aprovació, abandonessin les exigències de seguir les seves propostes i, a través de modificacions puntuals o de la pressió dels privats, alteressin els seus plans generals, com passarà a Múrcia o a Palma.

Cal dir que aquesta estranya relació entre arquitectura i urbanisme serà un eix central del seu discurs innovador, com posaré en relleu més endavant en detall, però els que ens vam incorporar a la professió el 1965 recordem que Ri-

bas ja el va tractar en les discussions dels petits congressos d'arquitectura que tenien lloc regularment cada dos anys, i en especial al de Tarragona de 1968, en què els temes dels camps de cadascuna de les disciplines, urbanisme i arquitectura, d'on començava l'una i acabava l'altra, o dels aspectes de l'escala d'intervenció que les delimitava, eren debatuts com si d'arribar en aquest punt a un acord en depenguessin els ulteriors resultats d'ambdues. En el fons, els arquitectes estaven contra els *planners* perquè creien que els limitaven la creativitat, mentre que els altres criticaven la manca de qualitat urbana dels projectes basats en la repetició d'una casa entre mitgeres abusiva o del «bloc racionalista», sense construir cap mena de ciutat dins d'un polígon sense cap fonament territorial i urbà: un àmbit artificiosament dependent exclusivament de les facilitats d'adquisició d'uns sòls.

EL RECONeixEMENT DELS SEUS PRIMERS PROJECTES ARQUITECTÒNICS

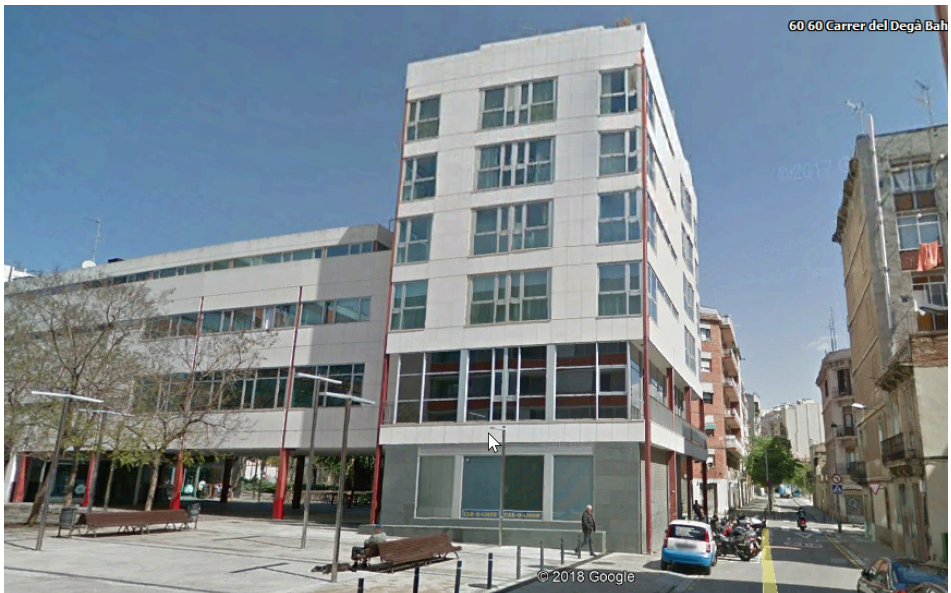
Dels seus projectes de joventut, quatre van mostrar ràpidament que ens trobàvem davant un arquitecte diferent. Aquests quatre projectes foren el conjunt residencial del carrer de l'Escorial, 50 (fotografia 3), elaborat junt amb altres arquitectes, entre ells el seu pare, Oriol Bohigas i Josep Maria Martorell; el Dispensari del Port (fotografia 2); els Laboratoris Uriach del Clot, al carrer del Degà Bahí (fotografia 4), i la casa de la Cerdanya, relacionada amb el pla de Tartera, a Das.

FOTOGRAFIA 2. Dispensari al veïnat de Nostra Senyora del Port, a Barcelona. Avui dempeus però devastat.

FOTOGRAFIA 3. Illa del carrer de l'Escorial de Barcelona (projecte de 1959).

FOTOGRAFIA 4. Projecte original per als laboratoris farmacèutics Uriach (1960), reconvertits en habitatges per l'arquitecte Eduard Gascón, amb total respecte per l'arquitectura original de Ribas.

El primer fou un encàrrec de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, que mereixé el Premi del Foment de les Arts Decoratives (FAD) de l'any 1962 i fou un treball conjunt de Ribas i Casas, Perpiñà Sebrà, Mitjans, Bohigas, Martorell, Alemany i Ribas i Piera. Aquest projecte obre l'illa del barri de la Salut per crear uns espais enjardinats i uns estacionaments soterranis, encarregats en concret, un cop enllestits els habitatges, a Manuel Ribas. El segon projecte era una obra de beneficència per resoldre la manca d'atenció sanitària de la gent del barri del Port de Barcelona i de les barraques de Montjuïc i de Can Tunis (Casa Antúnez), portada a terme en un espai sobrer de la parròquia que havia projectat el pare de Manuel Ribas per al programa de Regiones Devastadas de la postguerra, i tirada endavant pel doctor de la família, Ribas Magrí, que de manera desinteressada prestava assistència mèdica en aquell aixopluc a tota la gent del barri i de les barraques. El projecte de Manuel Ribas mereixé un especial reconeixement de la revista *Cuadernos de Arquitectura*.

L'edifici, abandonat des de la creació del centre d'assistència primària a l'inici dels anys vuitanta, ha estat objecte de devastació pel veïnat.

El tercer projecte per ressenyar són els laboratoris per a la farmacèutica catalana Uriach, transformats en habitatges per l'arquitecte Eduard Gascón, amb total respecte per l'arquitectura de Ribas, quan les instal·lacions d'aquesta farmacèutica, per exigències de creixement, s'instal·laren, també en un edifici de Manuel Ribas, a Palau-solità i Plegamans, en terrenys de l'Institut Català del Sòl (fotografia 5).

El quart projecte d'interès són els plans general, parcial i d'urbanització dels terrenys a Das (Cerdanya), a l'emplaçament de Tartera, elaborats entre els anys

FOTOGRAFIA 5. Els nous Laboratoris Uriach, projectats per Manuel Ribas, a Palau-solità i Plegamans (1988).

1960 i 1964 segons el primer esquema de Radburn emprat de forma canònica a Catalunya, que separa els vehicles dels passos de vianants seguint els recorreguts al llarg de zones verdes públiques que en cap moment no són interferides pel trànsit dels vehicles (fotografia 6). Aquest plantejament cal situar-lo en una Cerdanya on Albert Serratosà encara no havia plantejat facilitar-hi l'accés a través d'un túnel sota la serra del Moixeró (1972). Es tracta d'un esquema ulteriorment desvirtuat quant a les densitats i als tipus edificables. Cal notar l'interès de l'edifici unifamiliar construït pel mateix Manuel Ribas per al membre de la Societat Catalana d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials, filial de l'IEC, Jaume Carner i Suñol: un edifici d'un gran interès perquè fuig del clixé del xalet suís habitual de l'època, així com del pavelló californià a l'estil de Richard Neutra, tan generalitzats en aquell moment, i mostra l'intent de cercar una tipologia cerdana quant a les proporci-

FOTOGRAFIA 6. Primer esquema urbà de Radburn executat a Espanya, al municipi de Das (1961).

ons, els elements estructurals i la volumetria, però adequada a les exigències d'una família que no es dedica a la pagesia.

Cal assenyalar que segurament aquesta relació de Ribas amb Jaume Carner també explica l'encàrrec de la primera seu de Banca Catalana a la Gran Via de Barcelona i el projecte de sucursal de Banca Catalana a Montornès del Vallès, que hauria de tenir a veure amb les relacions de Ribas pare amb Montornès del Vallès: uns vincles, els de la terra, tan estrets que justifiquen que fos enterrat en aquella vila.

Un altre projecte de planejament d'aquesta primera fase és el planejament general de Montornès i Montmeló per l'ordenació del sector industrial per a l'empresa Riera Marsà i que representà la salvaguarda del turó en aquella època anomenat *de les Tres Creus*, que es corresponia amb el mont que dona nom al municipi de Montmeló, el mont Melus, 'la muntanya dels teixons' (*Meles meles*).

D'aquesta primera època, cal assenyalar-ne un escrit publicat a la revista *Serra d'Or* sobre Gaudí i la Cooperativa Obrera de Mataró, a partir de plànols que en una part havia constatat a l'Ajuntament de Mataró i que en una altra part eren els que tenia en el seu poder Miquel Brullet, arquitecte i pare dels actuals germans arquitectes d'igual cognom. Cal dir que, en el meu cas, aquell article fou substituït per abandonar, d'una banda, la classificació de Gaudí com a arquitecte modernista en què l'havia situat Oriol Bohigas en el seu magnífic llibre *Arquitectura modernista*, publicat en aquell moment, el 1968, per Lumen, i, de l'altra, per veure que les ires que aleshores atreia Gaudí per a cert progressisme de l'època, per haver treballat per a Güell i per als capellans, no s'avenien amb qui mostrava coneixements sobre el socialisme utòpic i les teories d'Étienne Cabet i Narcís Monturiol. Això em portà a interessar-me pel personatge per poder parlar-ne un dia des d'una òptica ben diferent de l'oficial que defensava el franquisme, amb les seves collectes per a la continuïtat del temple expiatori, i dels que l'atacaven per aquesta mateixa raó.

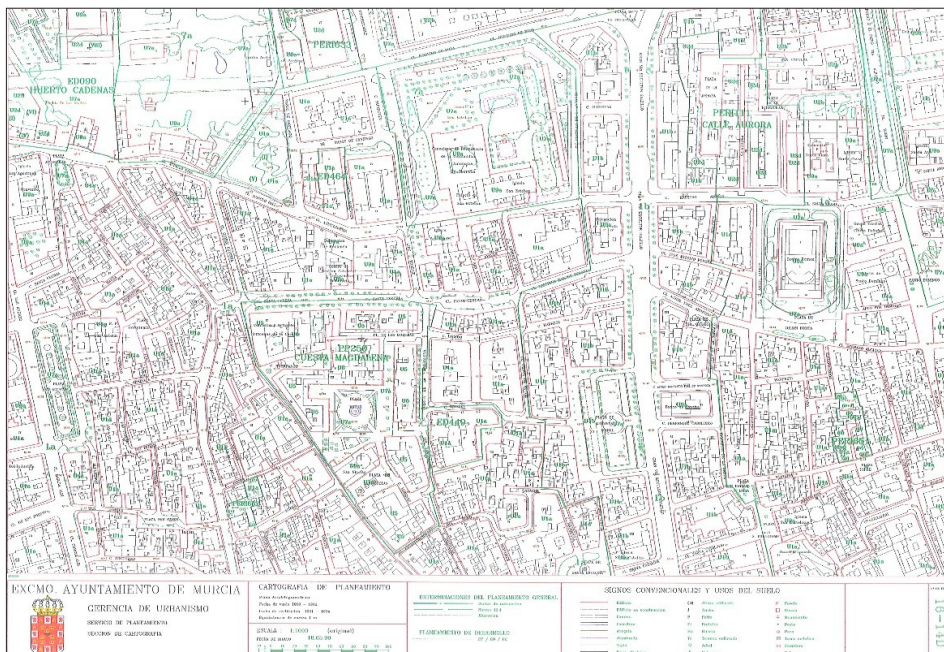
ELS ENCÀRRECS DELS GRANS PLANS URBANÍSTICS DE MÚRCIA I PALMA

L'experiència a la Comissió Provincial d'Urbanisme, unida als resultats dels plans per als municipis de la Cerdanya i, en especial, per a Montornès i Montmeló en relació amb el desenvolupament industrial del sector Riera Marsà, va consolidar el prestigi de Ribas en el marc de l'Administració central. Aquest fet, al marge de les seves coneixences personals en el cas de Palma amb el seu amic arquitecte Rafel Llabrés, va comportar que l'anessin a cercar per a dues ciutats tan difícils i de creixement tan intens en aquell moment com Múrcia i Palma.

Pla General d'Ordenació Urbana de Múrcia

En unes converses publicades al diari *La Verdad* quan tenia vuitanta-tres anys, Ribas i Piera remarcà que el pla de Múrcia «fue muy complicado porque el municipio tenía 50 pedanías y una extensión brutal, como diez veces la de Barcelona». L'esperit de l'horta va ser un dels punts en què el seu pla fou posteriorment més traït. El planejament de Ribas i Piera ha estat objecte d'anàlisi en el si de la tesi doctoral feta a la Universitat Politècnica de València pel doctor José Luis Cano Clares.

El Pla General d'Ordenació Urbana (PGOU) de Múrcia incideix en la nova forma de la ciutat: dona lloc al que podem anomenar *tercera definició urbana*, que supera les *forma urbis* medieval i barroca (fotografia 7). Hi afegeix l'aspecte de ciutat oberta i espaiosa, on l'espai privat és inferior al públic i on aquesta voluntat esdevé predominant. Ordena exhaustivament tot el territori, amb els més de cinquanta nuclis menors. S'hi analitza l'evolució històrica, els seus resultats i els condicionants de cara al desenvolupament futur. Entronca amb els principis de l'urbanisme de la Declaració de La Sarraz i de la Carta d'Atenes i incorpora el concepte d'*oci actiu*. Posa fi a una forma d'obrar possibilista i pragmàtica, que donava mostres d'esgotament a finals dels anys setanta. El pla, clarament intervencionista, s'estructura com a pla programa i pla normatiu. Els plans de desen-

FOTOGRAFIA 7

volupament i d'execució han de ser d'iniciativa municipal, que adopta el pla com una funció pública. Reestructura la ciutat de manera uniforme i homogènia en les seves tipologies; consolida el gran eixample i les artèries que l'han de vertebrar en el futur, i inclou un gran nombre de zones verdes i dotacions públiques. S'enquadra entre els documents de transició política i legislativa que van arribar tot seguit i representa una de les primeres aplicacions escrupoloses dels criteris de la nova llei urbanística de 1975. S'ajusta a uns principis i conceptes que provenen d'un llarg debat que, amb una gran participació ciutadana, es va fer sobre la ciutat. Compleix els objectius de transformar una ciutat endarrerida en una ciutat central del nou àmbit regional que consolidarà la Constitució de 1978 amb l'Estat de les autonomies (fotografia 8).

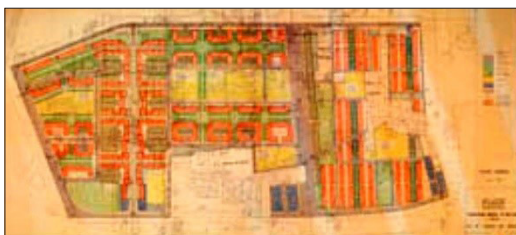
Crec sincerament que els problemes d'haver de conjugar els temes del desenvolupament urbà amb el marc de l'horta del Xúquer, d'una gran fertilitat i amb ocupacions ja insospitades en el moment de rebre l'encàrrec, seran fonamentals en la seva recerca futura per a un urbanisme del paisatge.

FOTOGRAFIA 8

Un fet important fou l'encàrrec, l'any 1982, per a l'eixample nord de la ciutat: portar a terme aquest projecte era una forma de materialitzar el model de ciutat predicat pel PGOU acabat d'aprovar.

Es mostra la traça d'aquest document, en què s'implicà fins i tot en la reparcel·lació dels volums entre els diferents propietaris (fotografia 9). El projecte és important, pel fet que altres sectors que haurien hagut de rebre un tractament semblant ja no el van tenir i es tornà a la forma anterior de construir la ciutat, sense espais lliures interns i sense reserves per a dotacions públiques a càrrec dels titulars de les finques objecte d'urbanització. L'urbanisme recent de la ciutat de Múrcia ha estat ple de procediments judicials oberts pels innombrables casos de corrupció. És un fet que no ha d'estranyar en una ciutat que ha passat dels 243.687 habitants, en el moment de la redacció del pla per Manuel Ribas, als 437.667 del padró de 2011.

FOTOGRAFIA 9

Pla General d'Ordenació Urbana de Palma

L'encàrrec del pla, que va arribar per la relació d'amistat amb l'arquitecte mallorquí Rafel Llabrés, del seu mateix curs, té lloc en el moment que el creixement de la ciutat de Palma es dispara per la immigració i un incipient turisme, que deixen fora de joc el magnífic document de Gabriel Alomar. Li cal ordenar la ciutat en el moment de més desenvolupament de la seva història. Els neguits els van provocar els creixements dels municipis de l'entorn de Palma: Bunyola, Esporles, Puigpunyent i Calvià.

Amb el pla de Calvet de 1901 es va iniciar la urbanització d'una àmplia zona extramurs a Palma, l'Eixample, amb un projecte i una regulació que obeïen, per primer cop, a criteris racionals i científics i que posaven l'interès general per damunt dels interessos particulars d'especulació i promoció privada. Sobre el paper, aquesta era almenys la intenció. El pla Calvet no es va ocupar del centre històric i optà per articular els carrers de manera concèntrica, a partir de la integració dels principals camins que comunicaven Palma amb la resta de l'illa i l'ordenació

dels intersticis entre aquests. El 1903, els palmesans pogueren contemplar la Palma del futur sobre plànol: una urbs en forma de ventall que confluïa a la ciutat històrica i que veuria desaparèixer una part important de les muralles amb l'entramat medieval (fotografia 10).

La urbanització de la Palma extramurs resultà molt més lenta del que s'esperava i la seva ordenació va ser objecte de successives revisions: la de Francesc Roca (1908), la de Jaume Alenyà (1912) o la de Gaspar Bennàzar (1917). Fou aquesta darrera la que combinà per primer cop intervencions intramurs amb iniciatives fora porta, enfocades a promoure l'activitat turística. En la proposta de Bennàzar es va preveure, d'una banda, la construcció d'un barri residencial que relligués el Jonquet amb el Terreno i, de l'altra, una ciutat jardí que avançaria el que després va ser l'Arenal.

Després del parèntesi de la Guerra Civil i dels seus immediats anys de postguerra, foren abundosos els carrers i les zones pendents d'urbanització del pla de 1901. Més fruit de l'especulació i de deixar fer sense ordre ni concert, sota iniciativa privada, aparegueren nuclis urbans i satèl·lits descontrolats, fora de l'ordenació de l'Eixample. Era urgent revisar la reforma interior, amb una visió de conjunt de tot el procés urbanitzador del municipi. Recordem que fou l'arquitecte Gabriel Alomar l'encarregat de redactar el Plan General de Alineaciones y Refor-

FOTOGRAFIA 10

ma, conegut com a *segon eixample de Palma*, que s'aprovà l'any 1946. Alomar, en la memòria del pla, mostrava una especial preocupació per les «urbanitzacions salvatges» que, aprofitant el buit legal dels terrenys que no apareixien al pla, s'havien obert a principis dels anys quaranta, sense solta ni volta, o com deia ell: «obertes amb la traça del seu propietari o del seu paleta!», i ocupaven una extensió tan gran com la del mateix Eixample de Calvet! La ciutat creixia, no d'acord amb una ordenació racional, sinó que ho feia per espasmes impulsats per l'especulació descontrolada, amb la complicitat sense ficcions de l'Administració. Per regularitzar la situació, Alomar va augmentar el límit de l'Eixample, amb la finalitat d'absorbir les urbanitzacions obertes a l'extraradi i poder projectar d'aquesta manera una intervenció global. El pla de 1946 no va tenir la capacitat de respondre al gran «desenvolupisme» de finals dels anys cinquanta, els seixanta i els setanta, malgrat que es tractava d'un dels plans més ben treballats de tot l'Estat. El mateix Manuel Ribas i Piera reconeixeria anys més tard l'esforç i la qualitat del pla d'Alomar.

El gran desenvolupament que visqué Palma a partir de 1950 per efecte de la immigració va suposar que l'any 1970 més d'un 30 % de la població de la ciutat hagués nascut fora de les Balears. El resultat urbanístic fou la gradual degradació dels espais urbans: al centre històric, a l'Eixample, la infradotació d'equipaments a les barriades... Davant d'aquella situació, l'any 1963, l'Ajuntament de Palma aprovà un PGOU, redactat per un grup de tècnics municipals. Fou aquest pla el que «transformà radicalment no sols la forma de la ciutat sinó també el seu propi paisatge». Envoltada la ciutat pel propi *boom* turístic, caracteritzat per un desenvolupisme sense fre, són els anys de la construcció dins de la zona portuària i de la marítima terrestre dels edificis i hotels del «passeig Marítim», fet que explicarà que la ciutat, per mostrar ganes d'esmenar-se, tragués a concurs (1967) la revisió d'aquell pla per veure si podia reconduir la situació.

Fou aquest greu panorama, el que es trobà Manuel Ribas i Piera quan guanyà el concurs de l'Ajuntament de Palma per corregir les greus deficiències del PGOU de 1963. Del seu pla de Palma, que redactà en el si d'un equip interdisciplinari en què col·laboraren l'advocat Tomàs Pou Viver i l'economista Jaume Solé Llussà, en quedà satisfet perquè va considerar que afrontava els problemes que presentava la ciutat, però el projecte va ser completament desvirtuat per l'acord d'aprovació definitiva. El pla, aprovat l'any 1973, va limitar l'alçària dels edificis i afavorí l'especialització del centre històric, en part, com a zona de serveis. Pretenia organitzar Palma en deu barris perifèrics que s'havien de dotar d'equipaments i infraestructures, perquè ajudessin a estructurar la nova dimensió urbana que havia adquirit la ciutat. El projecte no va trobar la complicitat de la iniciativa privada, i encara menys la capacitat de gestió de l'Administració municipal. Es va consolidar «una ciutat d'estructura centralitzada i espais jerarquitzats i especialitzats», amb quatre sectors monofuncionals: Son Rapinya (educatiu), Son Dureta (sanita-

ri), Son Castelló (industrial) i l'Arenal, el Terreno i Cala Major (turístics). Finalment, el pla Ribas i Piera planificà dues noves vies de comunicació (una entre les vies del tren de Sóller i el d'Inca i una altra de paral·lela a la llera de la Riera) i projectà la Via de Cintura (idea que ja hi era en el pla d'Alomar). El PGOU de 1973 va estar vigent fins al 1985, any en què s'aprovà el primer de la democràcia.

La Palma de Bernard Calvet de 1900, amb 63.937 habitants dins del perímetre emmurallat, fins al projecte d'Eixample de 1906 i la parcial demolició de les muralles, presenta en el moment del pla de Ribas una població de 234.098 habitants de dret sense comptar el turisme i un cens per a les Balears de 558.287 habitants. L'any 2011, Palma ha arribat als 402.044 i les Balears, a 1.100.503 habitants de dret sense comptar el turisme (fotografia 11).

Encara que el següent pensament de Manuel Ribas és de 2006 (d'una entrevista feta per Itziar González i publicada a *Quaderns d'Arquitectura i Urbanisme*), mostra com l'experiència del pla de Palma el va portar a un cert desencís respecte de les capacitats dels plans i a haver de cercar un altre àmbit d'actuació per a un urbanisme eficaç. Això el portarà més endavant a la configuració del que anomena *entorn*, que qualifica com a «nou paisatgisme», un paisatgisme urbà i un paisatgisme rural: «[...] aquí amb la lluita entre capital i Administració, si no surts amb un pla d'aquests fixistes, tota la resta és música celestial. Tot i tenir plans fi-

FOTOGRAFIA 11

xistes, sempre acabem amb allò de la requalificació sol·licitada pels mateixos alcaldes. Aquestes requalificacions són un escàndol. Com que passa això, imagina't si és poc probable que un pla director, que tan sols es limita a dir les aptituds d'un territori per a un determinat ús, tingui capacitat de contenir les coses necessàries per salvar el territori».

ELS PROJECTES ARQUITECTÒNICS DE MADURESA

L'any 1967, Cendrós, empresari i mecenes, li encarrega una segona residència a Sant Feliu de Guíxols (Baix Empordà), que, per la seva qualitat i voluntat exemplar, acabarà inclosa en l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya (IPA-7333). És un edifici civil, aixecat en una cantonada privilegiada amb vistes al mar, però en un solar de petites dimensions. Consta de planta baixa (garatge i centre publicitari) i quatre plantes d'habitatge. La distribució interior és obliqua per aconseguir unes òptimes circulacions. Exteriorment destaquen dos fets: el joc bicolor de la façana amb els porticons i l'alçària d'uns cinc metres de la planta i el quart pis, que així es pot subdividir en dos nivells. És una casa racional i funcional per a uns perímetres molt concrets, que persegueix continuar les tipologies tradicionals del centre històric, però introduint-hi les exigències de les noves maneres de viure (fotografia 12).

FOTOGRAFIA 12

L'any 1989, arran de la projecció dels habitatges per a la Vila Olímpica de 1992, es va decidir, per escurçar terminis, que els encàrrecs es farien als arquitectes catalans que haguessin guanyat premis FAD d'arquitectura. A Manuel Ribas, pel fet d'haver rebut aquesta distinció, se li va encarregar un edifici pròxim al que havia de fer Francesc Mitjans Miró, i, per no crear problemes de sintonia o per l'avançada edat de Mitjans, es van posar d'acord per projectar-los conjuntament. Eren els de l'illa i el parc que donen al carrer de la Marina, a l'entrada de la Vila i al costat del parc que, seguint la via del tren, es relaciona amb el parc de la Ciutadella (fotografies 13 i 14).

FOTOGRAFIA 13

FOTOGRAFIA 14

LES GRANS INTERVENCIIONS SOBRE EL PAISATGE URBÀ

Manuel Ribas inicia el 1968 a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona uns cursos sobre tècniques d'arquitectura del paisatge, amb la col·laboració de l'enginyer agrònom José Carrillo de Albornoz Fábregas, professor de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona i de l'Escola de Jardineria Rubió i Tudurí. Aquests cursos aniran agafant anomenada inclús en l'àmbit europeu i incorporaran cada cop més professionals dedicats al camp de l'anàlisi del paisatge i la ciutat, fins que esdevindran finalment un curs de Mestria en Arquitectura del Paisatge.

Segurament aquesta dedicació cada cop més important al tema dels jardins i del paisatge (va escriure una biografia de Nicolau Maria Rubió i Tudurí i un llibre sobre els jardins de Catalunya) explica que les corporacions municipals interessades en nous temes d'integració dels espais naturals dins de les ciutats li encarregessin projectes d'aquesta naturalesa. El primer, i de ben segur el que multiplicà el seu prestigi en el tractament d'aquestes qüestions, fou el condicionament de la vella llera del torrent de Vallparadís, que neix sota el conjunt monumental de les esglésies preromàniques de Sant Pere de Terrassa. La conversió del fosc fossat que partia la ciutat en parc viu, obrint-lo on era factible sobre la trama dels diferents barris i emplaçant-hi equipaments com la biblioteca projectada per ell mateix, tingué un gran ressò local i internacional. Les obres es desenvoluparen entre 1985 i 1990, ja que es van fer per etapes progressives de recuperació i condicionament a fi d'evitar les normals riuades.

El següent, de 1986 a 1988, el Pla Especial d'Ordenació de la Ronda de Dalt, a Barcelona (fotografia 15). El rebuig dels veïns dels diferents barris a la construcció de vies ràpides va portar a desenvolupar un pla que cerqués la manera de temperar-ne l'impacte, i que, en la mesura del possible, permetés cobrir-les i recuperar els nous espais per a activitats de lleure i dotacions. Les obres es feren amb motiu de la millora de la mobilitat de cara als Jocs Olímpics i tenint en compte on es trobaven els quatre sectors dels Jocs: Montjuïc, la Vila Olímpica, la Ciutat dels Periodistes i la Diagonal.

El següent projecte de gran repercussió fou endegar a la rambla del Carmel, avui avinguda de l'Estatut, l'esventrament ocasionat amb motiu de donar sortida a l'accés nord del túnel de la Rovira al sector del Carmel de Barcelona, complementat amb la seva sortida a la plaça d'Eivissa d'Horta i la seva continuïtat fins a enllaçar amb la ronda de Dalt.

Era un projecte difícil, perquè havia de conjugar l'eficàcia circulatòria amb zones urbanes molt diferents i de geografies també molt difícils. El projecte fou finançat per l'Ajuntament de Barcelona. Encara tractat com a rambla i amb un espai elevat per a vianants al centre, darrerament el consistori ha anunciat que el

FOTOGRAFIA 15

vol modificar, amb la finalitat, segons exposa, de reduir l'impacte del trànsit. No es coneix quina serà aquesta futura reconversió. En el tram des del carrer de Lisboa fins a la ronda ja ha estat modificat, suposo que per evitar que la segregació dels vianants del projecte original de Manuel Ribas quedés més al nivell dels sectors urbans adjacents. En qualsevol cas segueixen sent dominants molts dels elements del seu projecte (fotografia 16).

En el marc de l'endrecament de les lleres del riu Besòs a Santa Coloma de Gramenet, Barcelona i Sant Adrià de Besòs, li van demanar el projecte del marge dret, el corresponent a la ciutat de Barcelona. El pla pretenia, a part d'endegar la vista de les terrasses fluvials, encanonar el flux permanent fora del règim d'avingudes i permetre un ús de lleure vigilat de les terrasses fluvials. El projecte fou encarregat l'any 1992 i es traslladà en forma de Pla Especial Urbanístic de la Riba Dreta del Riu Besòs.

FOTOGRAFIA 16

Finalment, i ja amb el concurs del despatx de la seva filla Carme i de Pere Joan Ravetllat, i de la seva filla Anna i dels seus socis, Marta Gabàs i Carles Casamor, projectà el nou parc de la Riera a Palma, un projecte que prengué de 2003 a 2008, atesa la seva gran extensió.

PROGRAMA DE MESTRIA EN ARQUITECTURA DEL PAISATGE

El paisatgisme de Manuel Ribas i Piera s'aparta del paisatgisme oficial que introduí en el període del tripartit gent com Joan Ganyet i Solé, director general d'Arquitectura i Paisatge del Departament de Política Territorial i Obres Públiques, o Joan Nogué i Font, catedràtic de la Universitat de Girona i director del Laboratori d'Anàlisi i Gestió del Paisatge. Mentre que Manuel Ribas orienta la seva acció i mestratge des de la intervenció sobre el territori, els altres ho fan des de la protecció i de l'anàlisi de les seves transformacions amb la creença en la seva protecció a través de catàlegs i cartes de paisatge.

Aquesta intervenció es fa, com en l'urbanisme, amb tècniques compositives, bàsicament similars, que cerquen l'harmonia visual, és a dir, una «artisticitat» for-

mal. El camp d'acció del paisatgista s'ha desbordat amb els anomenats *estudis d'impacte ambiental*, preceptius per a tota obra pública en la legislació europea, si estan ben fets, cosa que malauradament no sol passar massa sovint. L'afany del paisatgista, tant en intervencions de recuperació urbana o de la infraciutat com d'elecció de l'emplaçament de les noves intervencions, hauria de venir presidit per «l'harmonia territorial».

Per aprofundir més en el que perseguia Ribas, m'ha semblat d'interès traslladar a aquesta semblança els punts lògics d'un article de maduresa, que transcriu a continuació, en què es pretén que la coherència de les diferents intervencions correspongui a la persecució de la poètica d'un metallenguatge sobre el paisatge.

PER CONCLoure

L'espai com a estructura pura (indagacions sobre la construcció de l'entorn)

A1. La tasca habitual dels arquitectes, urbanistes i paisatgistes és la de manipular l'Entorn; però, cal referir-se a l'Entorn o a l'Espai? Són ambdós sinònims?

Tal com pretén explicar aquesta comunicació, l'espai no és res, només pura relació dels objectes que així li donen entitat: és un mot secundari. Millor serà, per tant, referir-se a compondre, a treballar, a manipular, l'Entorn.

A2. Els arquitectes, els urbanistes i també els paisatgistes coincideixen en moltes coses perquè tenen en comú un objectiu, i un encàrrec social: l'organització de l'espai i de les funcions.

El resultat és una *estructura* de relacions, tant objectives com subjectives, tant del món físic com del món interior. El resultat és sempre una forma sensible. Si se'm permet la comparació amb la coneguda definició de Plotí, diré que aquesta forma sensible és precisament l'esplendor de l'estructura subjacent.

A3. Aquesta tasca d'expressar estructures mitjançant les formes compostes (pels semiòlegs, articulació del significat per extraure'n un significat), és evidentment una tasca de Comunicació. El màxim nivell assolible en aquesta comunicació que té com a materials expressius els objectes, és justament la comunicació estètica, el missatge estètic, possible però no probable. És a dir, difícil d'assolir.

El «compositor de l'entorn» treballa «socialment». Així és com intenta comunicar als seus contemporanis el seu personal missatge que és el d'*organitzar l'espai i les funcions*, com acabo de dir.

A4. A la mateixa base d'aquesta particular Comunicació, que té com a mitjans expressius les formes —naturals o creades— del món físic exterior, hi ha hagut, però, des de sempre, un problema que és únic però que es pot formular amb *dues* preguntes equivalents:

a) Tots els subjectes veuen, senten, recorden de manera idèntica el món físic?; i

b) El món físic existeix independentment de nosaltres, dels seus observadors?

Crec que aquest és un problema clàssic i que cal resoldre postulant afirmativament la solució. Sense postular-ho no podríem ni seguir endavant en la Teoria del Coneixement.

A5. Fins a aquest punt el raonament s'ha ocupat molt preferentment de les *sensacions* i implícitament dels *sentits* com a úniques vies per a conèixer el món físic. Però cal mirar endins, ara.

Però molt abans que els físics ens hagin dit —fa molt poc temps— que en últim terme la matèria no és sinó que és *observada*, els fenomenòlegs ja ens havien dit que la imatge de l'Entorn depèn de l'observador! (Merleau-Ponty).

Si les *sensacions* són exclusivament fruit dels *sentits*, les *percepcions* venen acolorides per personals «vidres de colors»: són els *sentiments* i la *memòria* (pensem en Proust). Es podria dir que actuen a la manera de metallenguatges individuals i expliquen la interpretació de cada observador; d'aquesta manera tota la vida de l'observador comparteix la significació i s'aboca al damunt dels objectes paisatgístics per tal de ser parcialment protagonista de llur expressió i comunicació. És el principi d'*intencionalitat* que configura la *percepció*.

A6. Hem constatat com es produeix la «lectura» de l'Entorn. Cal anar, però, més enllà perquè el compositor d'espais va més lluny i pretén fer el procés inversament. Vol *proposar lectures noves* al seu grup social, anant de la lectura a l'*escriptura*. Proposa *espais interiors* resolts en el camp de l'Arquitectura, *espais exteriors i públics* que resol en el camp del Planejament i del Disseny urbanístic, *espais lliures* que es resolen en el camp del Paisatgisme.

Parlem de la resolució de les funcions socialment requerides i això inclou, també i no pas la darrera, la funció que hom podria anomenar d'aportació estètica.

B1. Si hi ha Comunicació és que deu haver-hi una «llengua» pròpia que reculli el *sistema expressiu de l'Entorn*.

Si hi ha una llengua hom pot parlar vàlidament d'una «Lingüística de l'Entorn».

B2. Com tota Lingüística tindrà metodològicament una Sintaxi que definirà uns *sintagmes*. Seran aquells contenidors estàndard de signes que abastaran cadascun immensos conjunts d'expressió però sempre amb idèntica funció en el procés d'expressar l'Entorn.

Els sintagmes propis de la llengua de l'Entorn són sempre geomètrics i coincideixen amb Kandinski en ser línies, punts i superfícies sobre un primordial sintagma que és el Territori (com a portador d'expressió pròpia). En cadascun dels quatre sintagmes enunciats s'agrupen —sempre obeint a un tipus— molts diversos sistemes de signes. La combinació de sintagmes construeix l'oració, el discurs, és a dir, el Paisatge com a ens expressiu.

B3. La Lingüística de l'Entorn té també, metodològicament parlant, una Semàntica que ens explica la transmissió dels significats o continguts del Paisatge a partir dels seus signes visibles.

Una Semàntica de l'Entorn visible és particularment útil per als compositors de paisatges, siguin paisatgistes, urbanistes o simplement arquitectes. Si els geògrafs i els naturalistes s'especialitzen en «llegir» l'Entorn i amb això s'acompleix llur Ciència, aquells que he anomenat compositors són també especialistes en la lectura no tan científica com sensible, per a poder passar —amb ple coneixement del territori que cal configurar— a «l'escriptura» de noves expressions i nous missatges.

B4. Si bé és impossible contestar lògicament la qüestió de l'esteticitat (per què ens agrada o no aquest entorn?), sí que és possible, mitjançant les aportacions metodològiques de la Ciència Lingüística, contestar i explicar *com* es formulen els missatges paisatgístics.

Sense poder arribar a resoldre el «perquè» i la seva enorme relativitat (que es desprèn de la subjectivitat de cada observador) ens podem acostar, però, a uns *significats elementals* o primaris, amb la composició dels quals es munta l'edifici de cada significació-concreta.

És a dir, es tracta d'aconseguir un repertori limitat de *missatges bàsics* que combinats en el cervell de l'observador li aportin el *missatge total*.

B5. Els trets elementals de significació són les mínimes unitats que per si soles són ja expressives del seu contingut.

Dit d'una altra manera, són continguts mínims, elementals.

No ho són, en canvi, perquè són epistemològics, exteriors a la significació mateixa, els que s'anomenen principis generals de l'expressió paisatgística (tals com la simetria o la jerarquia de components) ni les formes-tipus que hom pot assenyalar com a pautes (tals com p. ex. la composició a base de diagonals o de línia de corba dominant).

B6. Els trets fonamentals de significació s'obtenen com en els anàlisis de predicats de la Semàntica moderna. Són sempre accions, és a dir, que en el discurs oral-escrit cal expressar-los amb verbs.

Una primera família d'accions de significació elemental són directes, és a dir, que tenen com a referent i referit a elles mateixes parells.

Es tracta dels parells: dominar-suportar
connectar-dividir-tancar
cobrir-pavimentar

B7. Altres accions són reflexes, que tenen necessàriament un referent extern a la composició estudiada. Són accions elementals que cal que «rebotin» en el quadre analitzat i com en una metàfora —sense ser, però, cap metàfora— *comparin, repeteixin, indiquin, simbolitzin* o *es moguin* a partir sempre d'un referent exterior.

C1. A cada paisatge així analitzat hi podem trobar diverses accions expressades. A voltes, amb una dominant; a voltes sense cap que domini sobre les al-

tres. Hi pot haver també «paisatges buits», sense comunicació interessant o amb comunicació molt escassa, i en aquest cas se'ns mostraran mancats de trets de significació.

C2. La segona conclusió, derivada de la gran relativitat dels significats de l'Entorn, és afirmar que *l'espai com a realitat no existeix; és a dir, que l'espai és pura estructura, sense materialitat per se.*

Amb tot el que he dit fins aquí, es pot comprendre millor el que jo anunciava al títol d'aquest escrit.

LLISTA DELS PROJECTES I PLANS MÉS RELLEVANTS EN L'OBRA DE L'ARQUITECTE MANUEL RIBAS I PIERA

Tots els documents es poden consultar a l'Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. No s'hi inclouen les propostes presentades a diferents concursos ni projectes menors o per a entitats religioses.

- 1952-1961. Indústries Tatay. Carrer de Gomis amb carrer d'Esteve Terradas. Barcelona.
- 1955. III Exposició Grup R. Galeries Laietanes. Barcelona.
- 1957. Exposició del FAD Saló del Hogar Moderno. Cúpula del Coliseum. Barcelona.
- 1958. Dispensari i Guarderia de Nostra Senyora del Port. Barcelona (Premi FAD).
- 1960. Avanç dels plans generals. Montmeló i Montornès del Vallès.
- 1961. Pla Parcial Industrial Riera Marsà. Montornès del Vallès.
- 1961-1973. J. Uriach i Cia. Carrer del Degà Bahí (Clot). Barcelona.
- 1961. Local inicial de Banca Catalana. Gran Via, 615. Barcelona.
- 1963. Pla General d'Ordenació. Prats i Sansor (Cerdanya).
- 1963. Casa de Jaume Carner. Tartera (Cerdanya).
- 1963-1970. Diferents estudis de planejament per a diferents sectors. Sant Cugat del Vallès.
- 1964. Pla General. Das (Cerdanya).
- 1966. Pla Parcial de Tartera, SA. Tartera (Cerdanya).
- 1966 i 1976. Casa Cendrós. Sant Feliu de Guíxols.
- 1966-1968. Agència de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis i aparcaments. Carrer de l'Escorial, 50. Barcelona.
- 1967. Escola Professional OSCUS Dolores Sopena. Sants. Barcelona.
- 1963-1968. Pla General. Múrcia.
- 1967-1973. Revisió del Pla General. Palma.
- 1962-1970. Escola Professional de Nostra Senyora del Port. Barcelona.
- 1976. Avantprojecte del Banc d'Espanya. Palma.
- 1978. Delimitació de tres polígons residencials per a l'Institut Nacional de Urbanització. Palma.
- 1979. Estudi d'edificabilitat. Castell i Platja d'Aro.
- 1980. Proposta de nova divisió territorial per a Catalunya.

1981. Parc de Can Zam. Santa Coloma de Gramenet.
 1982. Pla Parcial Eixample Nord CR-3. Múrcia.
 1982-1988. Reforma de la cooperativa agrícola Celler Cooperatiu. Gandesa.
 1982-1987. Ordenació de l'entorn del monestir. Ripoll.
 1983. Rambla del Carmel. Barcelona.
 1986-1988. Avinguda de l'Estatut. Barcelona.
 1983-1986. Pla Especial de Reforma Interior i Millora del Medi Urbà. El Carmel. Barcelona.
 1983-1985. Pla Parcial El Temple II. Tortosa.
 1984. Pla General d'Ordenació Urbanística. Tortosa.
 1985. Normes subsidiàries. Alcalde Borrell. Reus.
 1985-1990. Parc de Vallparadís. Terrassa.
 1986-1988. Pla Especial d'Ordenació de la Ronda de Dalt. Barcelona.
 1987. Complex industrial d'Urquima (Uriach). Palau-solità i Plegamans.
 1989-1992. Edifici d'habitatges a la Vila Olímpica. Barcelona.
 1990-1992. Reordenació de la Rambla de Mollet. Mollet del Vallès.
 1990-1995. Universitat de Barcelona. Reestructuració de les Llars Mundet. Barcelona.
 1992. Pla Especial de la Riba Dreta del Besòs. Barcelona.
 1989-1991. Antiga fàbrica Bòrax. Badalona.
 1991-1994. Pla Especial Càmping. Sangonera la Seca (Múrcia).
 2000. Jardins Rodoreda a l'Institut d'Estudis Catalans. Casa de Convalescència. Barcelona.
 2002. Hostaleria dels Caputxins. Arenys de Mar.
 2003-2008. Parc de la Riera. Palma.
 2004. Biblioteca al parc de Vallparadís. Terrassa.

ESCRITS DE MANUEL RIBAS I PIERA

Articles en revistes

1. «Gaudí i la Cooperativa Obrera de Mataró». *Serra d'Or*, any VII, núm. 12 (desembre 1965).
2. «Llició de comiat (ETSAB, 23 de maig de 1996)». *QRU: Quaderns de Recerca en Urbanisme*, núm. 2 (2013), p. 136-145. ISSN-e 2385-6777.
3. «Elogi de l'estudi d'arquitectura MBM: Josep Martorell, Oriol Bohigas i David Mackay, acadèmics d'honor». *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, núm. 25 (2011), p. 253-256. ISSN 1133-0341.
4. RIBAS I PIERA, Manuel; CASAMOR MALDONADO, Carles; GABÀS GONZALO, Marta; RIBAS SEIX, Anna; RAVETLLAT MIRA, Pere Joan; RIBAS SEIX, Carme. «Parc de Sa Riera. Palma de Mallorca. España». *Paisea: Revista de Paisajismo*, núm. 11 (2009): *Periferia*, p. 22-25. ISSN 1887-2557.
5. «El paisaje y el urbanismo contemporáneo». *Cartas Urbanas*, núm. 9 (2004), p. 32-37. ISSN 1136-1298.
6. «De què va, això del paisatgisme?». *Visions de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura*, núm. 2 (2004), p. 70-73. ISSN 2385-491X.

7. «Paisaje y ciudad». *Ciudades: Revista del Instituto Universitario de Urbanística de la Universidad de Valladolid*, núm. 7 (2002-2003): *Dispersión territorial, paisaje y ciudad construida: objetivos y retos de la planificación urbana*, p. 69-75. ISSN 1133-6579. [Monogràfic coordinat per Alfonso Álvarez Mora i María A. Castrillo Romón]
8. «Josep Puig i Cadafalch: l'arquitecte». *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, núm. 15 (2001), p. 55-58. ISSN 1133-0341.
9. PESCADOR MONAGAS, Flora; RIBAS I PIERA, Manuel; MIRALLAVE IZQUIERDO, Vicente. «Propuesta de ordenación urbana y diseño paisajístico del Barranco de la Ballena en la ciudad de Las Palmas». *Cartas Urbanas*, núm. 7 (2001), p. 60-65. ISSN 1136-1298.
10. «Reflexiones “a toro pasado” y desde la experiencia de haber dirigido el Taller». *Cartas Urbanas*, núm. 7 (2001), p. 66-77. ISSN 1136-1298.
11. «Un ir y venir desorientado». *El Ciervo: Revista Mensual de Pensamiento y Cultura*, núm. 590 (2000), p. 31-34. ISSN 0045-6896.
12. «L'humor a l'arquitectura moderna». *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, núm. 13 (1999), p. 299-306. ISSN 1133-0341.
13. «L'espai com a estructura pura (indagacions sobre la construcció de l'entorn)». *Enraonar: An International Journal of Theoretical and Practical Reason*, núm. extra 1 (1999): *Descartes: Lo racional y lo real*, p. 419-422. ISSN 0211-402X, ISSN-e 2014-881X.
14. «El viraje al paisajismo: historia de una docencia». *Ciudades: Revista del Instituto Universitario de Urbanística de la Universidad de Valladolid*, núm. 2 (1995): *La enseñanza del urbanismo: Una perspectiva europea*, p. 17-24. ISSN 1133-6579. [Monogràfic coordinat per Giovanni Muzio]
15. CANTALLOPS I VALERI, Lluís; RIBAS I PIERA, Manuel; ROCA, Estanislau. «El pla del marge dret del Besòs a Sant Adrià». *Papers: Regió Metropolitana de Barcelona*, núm. 13 (1993): *La conurbació barcelonina: realitzacions i projectes*, p. 49-64. ISSN-e 2013-7959.
16. «Les modificacions urbanístiques a Barcelona: centralització d'àrees. Influència de l'opció actual». *Perspectiva Escolar*, núm. 179 (1993): *Barcelona*, p. 31-37. ISSN 0210-2331.
17. «Urbanismo y Administración municipal. El caso de Barcelona entre 1842 y 1992». *Ciudad y Territorio: Estudios Territoriales*, núm. 94 (1992): *Homenaje a Antonio Bonet Correa*, p. 161-168. ISSN 1133-4762.
18. «Urbanismo y Administración Municipal. El caso de Barcelona entre 1842 y 1992». *Ciudad y Territorio: Revista de Ciencia Urbana*, núm. 94 (1992): *Homenaje a Antonio Bonet Correa*, p. 161-168. ISSN 0210-0487.
19. «La villa olímpica, inicio de cambio en el modelo urbano de Barcelona». *Ciudad y Territorio: Revista de Ciencia Urbana*, núm. 93 (1992), p. 15-28. ISSN 0210-0487.
20. «Meditacions sobre el Territori: ¿urbanisme com a negoci?». *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 33-34 (1992): *Número especial dedicat a Lluís Casassas i Simó (I i II)*, p. 261-268. ISSN 1133-2190.
21. «La enseñanza del planeamiento urbanístico en la Escuela de Barcelona». *Urbanismo: Revista Oficial del Colegio de Arquitectos de Madrid*, núm. 17 (1992), p. 82-90. ISSN 0213-9391.

22. «Models, instruments i àmbits per al planejament de la ciutat de Barcelona». *Papers: Regió Metropolitana de Barcelona*, núm. 5 (1991): *Barcelona: la ciutat central*, p. 43-51. ISSN-e 2013-7959.
23. «Notes a una proposta per revifar el planejament metropolità de Barcelona». *Papers: Regió Metropolitana de Barcelona*, núm. 2 (1991): *Planejament i àmbit territorial*, p. 21-24. ISSN-e 2013-7959.
24. «Notes sobre el planejament urbanístic a Catalunya, avui». *Papers: Regió Metropolitana de Barcelona*, núm. 2 (1991): *Planejament i àmbit territorial*, p. 51-57. ISSN-e 2013-7959.
25. «Per un urbanisme mantenible». *Revista de Catalunya*, núm. 58 (1991), p. 11-20. ISSN 0213-5876.
26. «Sobre límites». *El Ciervo: Revista Mensual de Pensamiento y Cultura*, núm. 470 (1990), p. 11-12. ISSN 0045-6896.
27. «Evolución futura, necesaria o posible, de la propia disciplina urbanística». *Ciudad y Territorio: Revista de Ciencia Urbana*, núm. 81-82 (1989): *XX Aniversario de 'Ciudad y Territorio'*, p. 223-226. ISSN 0210-0487.
28. «De la utopía a la realidad». *El Ciervo: Revista Mensual de Pensamiento y Cultura*, núm. 458 (1989), p. 20. ISSN 0045-6896.
29. BOHIGAS I GUARDIOLA, Oriol; CORREA, Federico; DOMENECH GIRBAU, Luis; LINAZASORO RODRÍGUEZ, José Ignacio; RIBAS I PIERA, Manuel; SOLÀ-MORALES I RUBIO, Ignasi de. «El recuerdo de Ludovico Quaroni». *UR: Urbanismo Revista*, núm. 7 (1989), p. 334. ISSN-e 1988-3412.
30. «¿A dónde va la ciudad?». *El Ciervo: Revista Mensual de Pensamiento y Cultura*, núm. 436 (1987), p. 16. ISSN 0045-6896.
31. «Aportación al debate sobre un conflicto imposible». *Ciudad y Territorio: Revista de Ciencia Urbana*, núm. 67 (1986), p. 5-8. ISSN 0210-0487.
32. RIBAS I PIERA, Manuel; SUBÍAS I FAGES, Xavier; DONATO, Emili. «La idea de Barcelona als anys 60». *Annals d'Arquitectura*, núm. 3 (1983), p. 67-82. ISSN-e 1886-4821.
33. «Una estela de esperanza». *El Ciervo: Revista Mensual de Pensamiento y Cultura*, núm. 354-355 (1980), p. 11. ISSN 0045-6896.
34. «Palma de Mallorca, 1970: un claro ejemplo de estructura radiocéntrica». *Revista de la Universidad Complutense*, núm. 115 (1979): *Urbanismo e historia urbana en España*, p. 143-168. ISSN 0210-7872.
35. «Noticia de libros antiguos en la Biblioteca de la Escuela de Arquitectura de Barcelona». *Arquitecturas Bis: Información Gráfica de Actualidad*, núm. 21 (1978), p. 28. ISSN 0213-1692.
36. PUIG ROVIRA, Francesc X.; RIBAS I PIERA, Manuel; VILÀ I VALENTÍ, Joan; SEGURA I CARDONA, Ramón; REINA, Víctor. «Una universidad cargada de problemas: hablan cinco catedráticos». *El Ciervo: Revista Mensual de Pensamiento y Cultura*, núm. 330-331 (1978), p. 10-19. ISSN 0045-6896.
37. «Ante el nuevo plan general de ordenación de Murcia». *Ciudad y Territorio: Revista de Ciencia Urbana*, núm. 1 (1976), p. 29-62. ISSN 0210-0487.
38. «El primer neo-gótico: del rococó al romanticismo 1750-1830». *Arquitecturas Bis: Información Gráfica de Actualidad*, núm. 10 (1975), p. 25-30. ISSN 0213-1692.

39. «La exposición “Tendences” en Londres (3-5 marzo 1975)». *Arquitecturas Bis: Información Gráfica de Actualidad*, núm. 7 (1975), p. 28. ISSN 0213-1692.
40. «Problemática de la conservación de centros históricos». *Ciudad y Territorio: Revista de Ciencia Urbana*, núm. 3 (1975), p. 11-16. ISSN 0210-0487.
41. «Planificación y crecimiento de Barcelona desde 1939 a 1958». *CAU: Construcción, Arquitectura, Urbanismo*, núm. 22 (1973), p. 78-85. ISSN 0210-4563.
42. «La arquitectura del Gatepac (1929-1937): brevíssimo fulgor, huella perdurable». *El Ciervo: Revista Mensual de Pensamiento y Cultura*, núm. 205 (1971), p. 10. ISSN 0045-6896.
43. «Casa Cendros en San Feliu de Guixols (Barcelona)». *Hogar y Arquitectura: Revista Bimestral de la Obra Sindical del Hogar*, núm. 78 (1968), p. 87. ISSN 0018-3237.
44. RIBAS I PIERA, Manuel; BONET I ARMENGOL, Jordi. «Casa en Tartera de Das (Gerona)». *Hogar y Arquitectura: Revista Bimestral de la Obra Sindical del Hogar*, núm. 78 (1968), p. 92. ISSN 0018-3237.
45. «La planificación urbanística en España». *Zodiac*, núm. 15 (1965), p. 144. ISSN 0394-9230.
46. «Casa Vera en Corbera de Llobregat, Barcelona». *Hogar y Arquitectura: Revista Bimestral de la Obra Sindical del Hogar*, núm. 51 (1964), p. 44-47. ISSN 0018-3237.
47. «Casa Uriach en L'Estartit (Gerona)». *Hogar y Arquitectura: Revista Bimestral de la Obra Sindical del Hogar*, núm. 41 (1962), p. 21-26. ISSN 0018-3237.

Col·laboracions en obres col·lectives

1. «Estructura, función y forma del poblamiento en el municipio de Murcia». A: BONET CORREA, Antonio (coord.). *Urbanismo e historia urbana en el mundo hispano: Segundo simposio, 1982*. Vol. 1. 1985, p. 275-328. ISBN 84-7491-181-8.
2. «Sistemas urbanos y desarrollo regional». A: FERNÁNDEZ RODRÍGUEZ, Fernando; ALEGRE GÓMEZ, Santiago (coord.). *Estudios regionales*. 1976, p. 209-216. ISBN 84-500-1868-4.

Monografies

1. *Reports de la recerca a Catalunya: Arquitectura i urbanisme*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2000. ISBN 84-7283-539-1.
2. SOLÀ-MORALES I RUBIÓ, Manuel de; RIBAS I PIERA, Manuel; BOHIGAS I GUARDIOLA, Oriol. *Adolf Florensa*. Barcelona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1998. ISBN 84-88258-15-1.
3. *Josep Puig i Cadafalch, cofundador i membre il·lustre de l'IEC*. Conferència pronunciada davant el Ple per Manuel Ribas i Piera el dia 10 d'abril de 1996. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1996. ISBN 84-7283-330-5.
4. *Nicolau M. Rubió i Tudurí i el planejament regional*. Bellaterra: Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona; Barcelona: Alta Fulla, 1995. ISBN 84-7900-063-5.

5. RIBAS I PIERA, Manuel; VIDAL PLA, Miquel; POVO, Marta. *Jardins de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1991. ISBN 84-297-3338-8.
6. *Barcelona i la Catalunya-ciutat*. Angle, 2004. ISBN 974-84-96103-59-7.

**LLISTA DE MEMBRES DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS AMB UNA
BIOGRAFIA PUBLICADA A LA COLLECCIÓ «SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES»**

ALCOVER I SUREDA, Antoni M.	(1862-1932)
ALÒS-MONER I DE DOU, Ramon d'	(1885-1939)
ALSINA I BOFILL, Josep	(1904-1993)
ANGLADA I D'ABADAL, M. Àngels	(1930-1999)
ARAMON I SERRA, Ramon	(1907-2000)
BADIA I MARGARIT, Antoni M.	(1920-2014)
BASTARDAS I PARERA, Joan	(1919-2009)
BATALLER I CALATAYUD, Josep Ramon	(1890-1962)
BOFILL I PICHOT, Josep M.	(1860-1938)
BOLÒS I CAPDEVILA, Oriol de	(1924-2007)
BROCÀ I DE MONTAGUT, Guillem M. de	(1850-1918)
CARBONELL I DE BALLESTER, Jordi	(1924-2016)
CARIA, Rafael	(1941-2008)
CARNER I PUIG-ORIOI, Josep	(1884-1970)
CARRERAS I ARTAU, Joaquim	(1894-1968)
CASACUBERTA I ROGER, Josep M. de	(1897-1985)
CASASSAS I SIMÓ, Enric	(1920-2000)
CASASSAS I SIMÓ, Oriol	(1923-2012)
CERVERA I ASTOR, Leandre	(1891-1964)
CLASCAR I SANOU, Frederic	(1873-1919)
COLOMER I POUS, Eusebi	(1923-1997)
COROMINES I MONTANYA, Pere	(1870-1939)
DOMINGO I SANJUÁN, Pere	(1896-1979)
DURAN I SANPERE, Agustí	(1887-1975)
EGOZCUE I CUIXART, Josep	(1940-2006)
ESTEVE I SUBIRANA, Antoni	(1902-1979)
FABRA I POCH, Pompeu	(1868-1948)
FARGAS I ROCA, Miquel A.	(1858-1916)
FOLCH I TORRES, Joaquim	(1886-1963)
FONT I QUER, Pius	(1888-1964)
FONTBOTÉ I MUSSOLAS, Josep Maria	(1921-1989)
FONTSERÈ I RIBA, Eduard	(1870-1970)
FUSTER I ORTELLS, Joan	(1922-1992)
GALÍ I COLL, Alexandre	(1886-1969)
GUIMERÀ I JORGE, Àngel	(1845-1924)
JARDÍ I BORRÀS, Ramon	(1881-1972)
LLUCH I MARTÍN, Enric	(1928-2012)
MARAGALL I GORINA, Joan	(1860-1911)
MARGALEF I LÓPEZ, Ramon	(1919-2004)
MARTORELL I TRABAL, Francesc	(1887-1935)

MIRALLES I SOLÀ, Carles	(1944-2015)
MIRET I SANS, Joaquim	(1858-1919)
MOLL I CASASNOVAS, Francesc de Borja	(1903-1991)
NICOLAU D'OLWER, Lluís	(1888-1961)
OLIVER I TOLRÀ, Miquel dels Sants	(1864-1920)
PI I SUNYER, August	(1879-1965)
PIJOAN I SOTERAS, Josep	(1881-1963)
PRAT DE LA RIBA I SARRÀ, Enric	(1870-1917)
PRATS I DOMINGO, Modest	(1936-2014)
PREVOSTI I PELEGRÍN, Antoni	(1919-2011)
PUIG I CADAFALCH, Josep	(1867-1956)
RIBAS I PIERA, Manuel	(1925-2013)
ROCA-PONS, Josep	(1914-2000)
RUBIÓ I BALAGUER, Jordi	(1887-1982)
RUBIÓ I LLUCH, Antoni	(1856-1937)
RUYRA I OMS, Joaquim	(1858-1939)
SAGARRA I DE SISCAR, Ferran de	(1853-1939)
SARDÀ I DEXEUS, Joan	(1910-1995)
SARSANEDAS I VIVES, Jordi	(1924-2006)
SEGALÀ I ESTALELLA, Lluís	(1873-1938)
SERRA I HÚNTER, Jaume	(1878-1943)
SERRA I RÀFOLS, Josep de C.	(1900-1971)
SOLÉ I SABARÍS, Lluís	(1908-1985)
TEIXIDOR I BATLLE, Josep	(1920-1989)
TERRADAS I ILLA, Esteve	(1883-1950)
TRIAS I FARGAS, Ramon	(1922-1989)
TRUETA I RASPALL, Josep	(1897-1977)
TURRÓ I DARDER, Ramon	(1854-1926)
VALLS I TABERNER, Ferran	(1888-1942)
VALLVERDÚ CANES, Francesc	(1935-2014)
VERDAGUER I JUANOLA, Pere	(1929-2017)
VERNET I GINÉS, Joan	(1923-2011)
VILA I DINARÈS, Pau	(1881-1980)
VILLANGÓMEZ I LLOBET, Marià	(1913-2002)

SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES

Títols publicats

- [1] Manuel RIBAS I PIERA, *Josep Puig i Cadafalch, cofundador i membre il·lustre de l'IEC* (1996)
- [2] Josep M. CAMARASA, *Ramon Turró, un modernista al laboratori* (1997)
- [3] Josep CARRERAS, *August Pi i Sunyer. Semblança biogràfica* (1998)
- [4] Manuel SUBIRÀ, *Pere Domingo. Semblança biogràfica* (1998)
- [5] Albert BALCELLS, *Enric Prat de la Riba i l'Institut d'Estudis Catalans* (1998)
- [6] Oriol CASASSAS, *Miquel A. Fargas i Roca i els nous horitzons* (1999)
- [7] Xavier BARRAL, *Josep Pijoan. Del salvament del patrimoni artístic català a la història general de l'art* (1999)
- [8] M. Àngels Anglada i d'Abadal. *Sessió en memòria* (1999)
- [9] Eulàlia DURAN, *Agustí Duran i Sanpere. Semblança biogràfica* (2000)
- [10] Francesc FONTBONA, *Joaquim Folch i Torres. Semblança biogràfica* (2000)
- [11] Jordi SALES, *Jaume Serra i Hünter. Semblança biogràfica* (2000)
- [12] Carles MIRALLES i Anscari M. MUNDÓ, *Lluís Nicolau d'Olwer. Semblança biogràfica* (2000)
- [13] Josep M. FONT, *Guillem M. de Brocà. Semblança biogràfica* (2000)
- [14] Oriol de BOLÒS, *Pius Font i Quer. Semblança biogràfica* (2000)
- [15] Antoni ROCA, *Esteve Terradas i Illa. Semblança biogràfica* (2000)
- [16] Joan VENY, *Antoni M. Alcover i Sureda. Semblança biogràfica* (2000)
- [17] Pere LLUÍS FONT, *Joaquim Carreras i Artau. Semblança biogràfica* (2000)
- [18] *Enric Casassas i Simó. Sessió en memòria* (2000)
- [19] David SERRAT, *Lluís Solé i Sabarís. Semblança biogràfica* (2000)
- [20] *Ramon Aramon i Serra. Sessió en memòria* (2001)
- [21] Antoni SERRA I RAMONEDA, *Joan Sardà i Dexeus. Semblança biogràfica* (2001)
- [22] Aina MOLL, *Francesc de Borja Moll. Semblança biogràfica* (2001)
- [23] *Josep Roca-Pons. Sessió en memòria* (2001)
- [24] Josep ENRIC LLEBOT, *Eduard Fontserè i Riba. Semblança biogràfica* (2002)
- [25] Carles MIRALLES, *Lluís Segalà i Estalella. Semblança biogràfica* (2002)
- [26] Albert BALCELLS, *Ramon d'Alòs-Moner i de Dou. Semblança biogràfica* (2003)
- [27] Jaume CABRÉ, *L'ocellot sinistre. Semblança biogràfica d'Àngel Guimerà* (2003)
- [28] Pere LLUÍS FONT, *Eusebi Colomer i Pous. Semblança biogràfica* (2003)
- [29] Ricard GUERRERO, *Josep Alsina i Bofill, amor a la professió, amor a la llengua, amor al país. Semblança biogràfica de Josep Alsina i Bofill* (2003)
- [30] M. Teresa FERRER, *Joaquim Miret i Sans. Semblança biogràfica* (2003)
- [31] Josep M. MAS I SOLENCH, *Ferran Valls i Taberner. Semblança biogràfica* (2004)
- [32] Oriol CASASSAS, *Josep Trueta i Raspall, el símbol. Semblança biogràfica de Josep Trueta i Raspall* (2004)
- [33] Salvador REGUANT, *Josep Ramon Bataller i Calatayud. Semblança biogràfica* (2004)
- [34] *Marià Villangómez. Sessió en memòria* (2004)
- [35] Carles A. GASÒLIBA, *Ramon Trias Fargas. Semblança biogràfica* (2004)
- [36] *Homenatge a Joaquim Ruyra en el centenari de 'Marines i boscatges' (1903-2003)* (2005)

- [37] Manuel CASTELLET, *Josep Teixidor i Batlle. Semblança biogràfica* (2005)
- [38] Carles MIRALLES, «*Un xic exòtic i desorientat*». *Semblança de Joan Maragall l'últim any de la seva vida* (2005)
- [39] Ramon Margalef. *Sessió en memòria* (2005)
- [40] Eva SERRA, *Ferran de Sagarra i de Siscar. Semblança biogràfica* (2005)
- [41] Josep MASSOT, *Jordi Rubió i Balaguer. Semblança biogràfica* (2005)
- [42] Joan VILÀ-VALENTÍ, *Pau Vila i Dinarès. Semblança biogràfica* (2006)
- [43] Joan SOLÀ, *Pompeu Fabra i Poch. Semblança biogràfica* (2006)
- [44] Albert BALCELLS, *Francesc Martorell i Trabal. Semblança biogràfica* (2006)
- [45] Jacint CORBELLA, *Antoni Esteve i Subirana. Semblança biogràfica* (2006)
- [46] Oriol CASASSAS, *Leandre Cervera i Astor. Semblança biogràfica* (2007)
- [47] Josep VALLVERDÚ, *Josep Carner i Puig-Oriol. Semblança biogràfica* (2008)
- 48 Albert BALCELLS, *Antoni Rubió i Lluch, historiador i primer president de l'Institut d'Estudis Catalans* (2008)
- 49 *Oriol de Bolòs i Capdevila. Sessió en memòria* (2009)
- 50 Joaquim MOLAS, *Miquel dels Sants Oliver i Tolrà. Semblança biogràfica* (2009)
- 51 Josep M. CAMARASA, *Josep M. Bofill i Pichot. Semblança biogràfica* (2009)
- 52 *Jordi Sarsanedas. Sessió en memòria* (2010)
- 53 *Rafael Caria. Sessió en memòria* (2010)
- 54 *Joan Bastardas. Sessió en memòria* (2011)
- 55 *Josep M. de Casacuberta i Roger. Sessió en memòria* (2012)
- 56 Josep MASSOT, *Frederic Clascar i Sanou. Semblança biogràfica* (2012)
- 57 Albert BALCELLS, *Pere Coromines. Semblança biogràfica* (2013)
- 58 *Antoni Prevosti i Pelegrín. Sessió en memòria* (2013)
- 59 *Eulàlia DURAN, Joan Fuster. Semblança biogràfica* (2013)
- 60 Eva SERRA, *Josep de C. Serra i Ràfols. Semblança biogràfica* (2013)
- 61 *Oriol Casassas i Simó. Sessió en memòria* (2014)
- 62 *Enric Lluch i Martín. Semblança biogràfica* (2014)
- 63 *Ramon Jardí i Borràs. Semblança biogràfica* (2015)
- 64 *Modest Prats i Domingo. Sessió en memòria* (2016)
- 65 *Antoni M. Badia i Margarit. Sessió en memòria* (2016)
- 66 *Francesc Vallverdú Canes. Sessió en memòria* (2016)
- 67 *Carles Miralles i Solà. Sessió en memòria* (2017)
- 68 *Jordi Carbonell i de Ballester. Sessió en memòria* (2019)
- 69 *Dolors BRAMON, Joan Vernet i Ginés. Semblança biogràfica* (2019)
- 70 *Pere Verdaguer. Sessió en memòria* (2019)
- 71 *Pere SANTANACH, Josep Maria Fontboté i Mussolas. Semblança biogràfica* (2019)
- 72 *August BOVER, Josep Roca-Pons. Semblança biogràfica* (2019)
- 73 *Josep GONZÁLEZ-AGÀPITO, Alexandre Galí i Coll. Semblança biogràfica* (2019)
- 74 *Miquel VILARDELL, Josep Egozcue i Cuixart. Semblança biogràfica* (2019)
- 75 *Joan Antoni SOLANS, Manuel Ribas i Piera. Semblança biogràfica* (2020)

